

Наставно-научном већу Факултета политичких наука Универзитета у Београду

На седници Одељења за међународне студије, одржаној 13. фебруара 2020. године, констатовано је да је кандидат мр Жељко Будимир завршио писање докторске дисертације под насловом „Геопросторни чинилац у класичним геополитичким учењима“. Одлуком Наставно-научног већа Факултета политичких наука Универзитета у Београду од 20. 02. 2020. године именована је Комисија за оцену и одбрану докторске дисертације у саставу: проф. др Радмила Накарада, др Миломир Степић и проф. др Драган Р. Симић.

Комисија је прегледала и оценила наведени докторски рад и на основу мишљења свих њених чланова Наставно-научном већу Факултета политичких наука Универзитета у Београду подноси следећи:

Извештај о завршеној докторској дисертацији

1. Основни подаци о кандидату

Кандидат мр Жељко (Миле) Будимир је рођен 14. новембра 1977. године у Санском Мосту, општина Сански Мост, Босна и Херцеговина. Основну школу завршио је у Лушци Паланци, средњу школу у Бања Луци, а основне студије на Универзитету у Бањој Луци – Правни факултет са просечном оценом 8,89.

Последипломске студије на Универзитету у Београду – Факултету политичких наука, смер Међународни односи, уписао је 2005. године где је 2011. године одбранио магистарску тезу под насловом *„Актуелности учења Хелфорда Макиндера у савременој англо-америчкој геополитичкој и геостратешкој мисли“*, чиме је стекао звање магистра политичких наука.

Радну каријеру започео је 2004. године у привредном друштву „Телекомуникације Републике Српске“ где је као руководилац сектора за правне послове радио до 2012. године. У школској 2006/2007 године радио је као сарадник у настави на Факултету за политичке и друштвене науке, Независног универзитета у Бањој Луци. Од 2012. године ради као виши асистент на Факултету политичких наука, Универзитета у Бањој Луци. Завршио је неколико стручних усавршавања и курсева, у земљи и иностранству, из области међународних односа и међународног јавног и кривичног права.

Учествовао је на више десетина научних и стручних скупова и објавио двадесетак научних радова.

Колега Жељко Будимир обавља функцију извршног уредника научног часописа ПОЛИТЕИА који издаје Факултет политичких наука Универзитета у Бања Луци, члан је Центра за стратешка истраживања, Српског културног друштва Просвјета, Удружења за политичке науке Србије и Удружења правника Републике Српске.

Активно говори и пише енглески језик а служи се руским језиком.

Објављени радови кандидата:

- Миломир Степић, Жељко Будимир, „Темељи српске геополитичке школе“, *Политеиа*, број 17, 2019, стр. 39-55., прегледни научни рад, (M52)
- Валентина Вуковић, Жељко Будимир, „Architectur Heritage of Serbia:Victim of NATO Attack“, прегледни научни рад – рад у тематском зборнику од међународног значаја са научног скупа David vs. Goliath NATO war against Yugoslavia and its implications, Београд, ИПЕ, Факултет безбедности Београд, 2019, pp. 460-481. (M14)
- Жељко Будимир, Небојша Вуковић, „Етно-демографске промене и геополитичке последице – случај захтева за територијалну аутономију мађарске националне мањине на северу Србије“, *Политеиа*, број 16/2018, стр. 103-118., оригинални научни рад, (M52)
- Жељко Будимир, Александар Врањеш „International Political Communication and Influence of Information and Communication Technologies on Contemporary International Relations“, *Политеиа*, број 13/2017, стр. 128-139., прегледни научни рад, (M52)
- Жељко Будимир, Небојша Вуковић, „Партнерство Јапана и Северноатлантске алијансе“, часопис *Политеиа*, број 12/2016, стр. 88-107., оригинални научни рад, (M52)
- Жељко Будимир, „Хартленд теорија Хелфорда Макиндера и нова велика игра у Евроазији“, часопис *Политеиа*, број 10/2015, стр. 9-30, прегледни научни рад, (M52)
- Жељко Будимир, „Настанак и развој односа између Босне и Херцеговине и Сједињених Америчких Држава“_оригинални научни рад – зборник радова са међународног научног скупа *Политика Сједињених Америчких Држава према региону западног Балкана и Републици Србији*, Београд, уреднији раган Р. Симић, Драган Живојиновић, Универзитет у Београду – Факултет политичких наука, Београд, 2015, стр. 171-183, (M45)
- Жељко Будимир, „Макрорегионално геополитичко структурисање света: „Актуелност Макиндерове хартлен_концепције” прегледни научни рад – часопис *Национални интерес*, број 2/2012, Институт за политичке студије Београд, стр. 223-246 (M51)
- Жељко Будимир, Миломир Степић, „Природни ресурси и становништво – кључни развојни и геополитички хендикеп постмодерне Европе“ оригинални научни рад – часопис *Национални интерес*, број 1/2011,Институт за политичке студије Београд, стр. 123 -147, (M51)

2. Основни подаци о докторској дисертацији

Докторска дисертација кандидата мр Жељка Будимира под насловом „Геопросторни чинилац у класичним геополитичким учењима“ написана је на 196 страна стандардног формата од којих је 201 страна основног текста, а остатак чини списак коришћених извора.

Дисертација садржи шест основних поглавља – „Увод“, „Геополитика и геостратегија“, „Геостратегијска концепција поморске моћи“, „Геостратегијска концепција копнене моћи“, „Геостратегијска концепција ваздушне моћи“, и „Закључак“.

Докторска дисертација мр Жељка Будимира представља заокружену целину у научном, стручном и методолошком смислу. Закључци дисертације поткрепљени су ваљаном аргументацијом. Основна теоријска и практична полазишта заснована су на обимној литератури и бројним изворима. Кандидат је користио монографије и научне и стручне радове великог броја страних и домаћих аутора, медијске изворе и међународне документе.

3. Предмет и циљ дисертације

Кандидат мр Жељко Будимир је истраживање усмерио на геопросторни аспект у класичним геополитичким концепцијама. У средишту анализе је разматрање утицаја геопросторног чиниоца на формулисање класичних геополитичких учења о моћи. Кандидат сматра да постоје три геополитичке концепције које су се формирале у задњој деценији XIX века и у четрдесетим годинама XX века, у којима њихови творци инсистирају на значају контроле (доминације) над одређеним делом Земљине површине или слојем њеног омотача, зарад безбедности једне нације (државе), и по могућности зарад стицања глобалне превласти. Класичне геостратегијске концепције поморске, копнене и ваздушне моћи, представљају најзначајнија и најутицајнија промишљања о феномену „моћи“ и „безбедности“ и о њиховој геопросторној димензији. Такође, кандидат сматра да су односи између народа и држава увек имали своју геопросторну димензију, што значи да су се људске заједнице одувек бориле за остварење доминације над одређеним слојем географског омотача. Копно, односно литосфера, је дуги низ векова била предмет борбе између различити држава и народа. У последњих пет векова води се борба за доминацију на морима и океанима, а у задњих стотину година актуелна је борба за превласт у ваздуху.

Класичну геостратегијску концепцију поморске моћи, кандидат разматра кроз учење Алфреда Мехена који је утемељивач учења о преимућству поморске моћи. Геопросторни аспект се разматра кроз улогу и значај мора које је према овоме учењу највећи светски медијум циркулације, а од контроле над морем, помоћу поморске трговине и морнаричке надмоћности, зависи предоминантан утицај у свету. У геостратегијској концепцији копнене моћи разматра се важност стожерне области Евроазије за глобалну доминацију, кроз Хартленд теорију коју је развио творац ове концепције Хелфорд Макиндер. Кандидат разматра и еволуцију класичне концепције о копненој моћи кроз учење Николаса

Спајкмана, који уместо стожерне области одређује обод Евроазије (Римленд) као кључну област за глобалну доминацију. Класична геостратегијска концепција ваздушне моћи се разматра кроз учење Ђулија Дуета и његовог наследника Александра Северског, који полазе од претпоставке да од превласти у ваздуху зависи остваривање доминације на копну и мору.

У другом делу истраживања, кандидат разматра релевантност класичних геополитичких учења у хладноратовском периоду у којем доминира нуклеарна стратегија, и прави везу између класичних геостратегијских концепција и хладноратовски стратегија, са посебним освртом на стратегију обуздавања Џорџа Фроста Кенана. Такође, кандидат посебно истражује постхладноратовски период у којем долази до актуелизације и реафирмације класичних геополитичких учења кроз радове најпознатијих савремених теоретичара геополитике, чиме указује значај геопросторног чиниоца у савременом глобализованом свету.

Временски, предмет овог истраживања обухвата период од пола века, од задње деценије XIX века до четврте деценије XX века у коме су објављена најважнија дела о поморској, копненој и ваздушној моћи, која по свом утицају и значају на даљи развој стратегијских учења спадају у класична. Други део истраживања обухвата временски оквир од почетка Хладног рата до данас, како би се правилно разумео утицај класичних учења на савремену геополитичку и геостратегијску мисао, као и актуелност ових учења.

Просторно, пошто је ово најшире говорећи, рад из области науке о међународним односима, а предмет истраживања су геополитичка учења која имају глобални досег, тако да је предмет рада цео свет, са посебним нагласком на евроазијски континент.

С обзиром да је **циљ овог истраживања** објашњење утицаја геопросторних чинилаца на класична геостратегијска учења о моћи, можемо рећи да су **научни циљеви** овог истраживања, пре свега, **научна дескрипција и научно објашњење**.

Кад је у питању научна дескрипција као научни циљ овог истраживања, пре свега треба нагласити да ћемо у истраживању описати како су у класичним геостратегијским концепцијама вредноване одлике одређених слојева географског омотача и процењене последице које оне производе на међународни безбедоносни амбијент. Описаће се значај који имају геопросторни чиниоци у учењима о поморској, копненој и ваздушној моћи.

Поред научне дескрипције, ово истраживање је имало за научни циљ и пружање одређених **научних објашњења**, у погледу покушаја да се одговори на неколико важних питања. Ми ћемо овом приликом набројати само она најважнија:

- Каква је улога и значај геопросторних чинилаца у класичним геополитичким учењима о моћи?
- Како је интеракција између одређених слојева географског омотача дефинисана у класичним геостратегијским теоријама.

- Како су одлике мора и океана инспирисале америчког теоретичара Алфреда Механа на стварање геостратегијске концепције поморске моћи?
- Зашто одређени простор на евроазијској копненој маси има толику геостратегијску важност за стицање глобалне моћи, према учењу Хелфорда Макиндера?
- Како класична геостратегијска концепција ваздушне моћи одређује значај доминација у ваздуху у остваривању стратешки циљева једне државе?
- Колики је утицај и значај класичних геостратегијских учења на савремену геополитичку и геостратегијску мисао?

Друштвени значај овог истраживања може се сагледати и кроз значај који има јасније упознавање са класичним геостратегијским концепцијама и пружање јасније слике о њиховом утицају на обликовање државних стратегија. Такође, имајући у виду да у нашој научној јавности постоји дефицит радова који се баве геопросторним аспектом геостратегијских теорија, као и утицајем класичних учења на савремену геостратегијску мисао и на актуелну стратегију великих сила овај рад ће имати поред научног. и шири друштвени значај.

4. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

У складу са предметом и циљем истраживања, кандидат је дефинисао једну општу, четири посебне и девет појединачних хипотеза.

Општа хипотеза

Околности географске средине у којима се друштва и појединци рађају, живе и нестају, воде ратове и склапају примирја не могу се занемарити и поред свих научно-технолошких достигнућа. Геопросторни чиниоци у класичним геополитичким учењима о моћи представљају кључне категорије ових учења. Централна тачка класичних геостратегијских учења о моћи је значај контроле над одређеним делом Земљине површине или слојем географског омотача зарад безбедности једне нације и по могућности стицања глобалне превласти.

Поморска геостратегијска концепција инсистира на значају контроле над земљиним воденим омотачем, морима и океанима, зарад остваривања глобалне доминације. Геостратегијска концепција копнене моћи наглашава важност контроле над одређеним простором литосфере (стеновитог омотача), који због одређених физичко-географских карактеристика ствара могућност за глобалну превласт. Геостратегијска концепција ваздушне моћи заснована је на оцени да задобијање доминације у ваздуху (атмосфери) постаје кључни задатак сваке силе која жели да оствари своје геостратегијске циљеве.

Прва посебна хипотеза

Геостратегијска концепција поморске моћи, која настаје крајем XIX века, заснована је на поставци која у мору препознаје главно глобално средство (медијум) комуникације и

циркулације, помоћу којег се трговином и морнаричком надмоћношћу остварује доминантан утицај у свету. Физичко-географске карактеристике мора и океана инспиришу настанак класичних геостратегијских учења о поморској моћи. Чињеница да мора и океани, скупљени, чине огроман географски простор којим је немогуће доминирати у целости, подстиче развијање геостратегијске концепције која се залаже за контролу теснаца, превлака и свих оних кључних геостратегијских тачака поред којих бродови морају проћи.

Прва појединачна хипотеза

Амерички адмирал Алфред Механ се у науци сматра творцем геостратегијске концепције о поморској моћи. Његова основна стратегијска поставка гласи, да поморска моћ има стратегијска преимућства у односу на копнену. Држава која нема снажну ратну и трговачку морнарицу не може претендовати да буде велика сила. Он полази од датости, да је море физичко-географска средина, над којом се може остварити превласт само ако се оствари контрола над поморским комуникацијама и кључним геостратегијским тачкама, као што су теснаци, земљоузи, острва поред којих се одвија поморски саобраћај.

Друга појединачна хипотеза

Утицај геопросторних чинилаца на геостратегијску концепцију поморске моћи најбоље се види код одређивања елемента поморске моћи. Класична доктрина поморске моћи, дата у радовима Алфреда Мехена, полази од основне тезе, да контрола над морем или поморска моћ обликују историју и судбину света. Мехен наводи шест елемената поморске моћи који утичу на укупну националну моћ, посебно наглашавајући значај физичко-географских елемената као што су географски положај, физичко-географска складност и величина територије.

Друга посебна хипотеза

Геостратегијска концепција копнене моћи темељи своје учење на тези, да је почетком XX века дошло до промене у равнотежи глобалне моћи у корист копнене моћи. Преимућство копнене моћи огледа се, пре свега, у контроли над геостратегијски кључним простором који се налази у центру евроазијског копна, и који ствара основу за контролу над целокупним континентом. Остваривање контроле над стожерним регионом Евроазије задатак је сваке копнене силе која претендује на глобалну доминацију. Држава или савез држава које остваре доминацију над континенталном масом Евроазије, преко контроле региона који је седиште копнене моћи, стварају услове за глобалну доминацију.

Прва појединачна хипотеза

Британски теоретичар Хелфорд Макиндер се у науци узима као творац геостратегијског учења о копненој (континенталној) моћи. Његова концепција је заснована на претпоставци, да развојем нових технологија транспорта копном, пре свега железнице, долази до промене у дистрибуцији глобалне моћи у корист копнене моћи. Макиндер сматра, да контрола над језгром Евроазије, које он назива географском осовином историје, производи важне геостратегијске консеквенце. Контрола над стожером Евроазије ствара могућности за контролу над целокупним евроазијским континентом, а контрола над континентом ствара могућности за доминацију над целим светом.

Друга појединачна хипотеза

Амерички геополитичар Николас Спајкман својим геостратегијским учењем комбинује и спаја концепцију поморске и копнене моћи. Спајкман прихвата Макиндерову поделу света према физичко-географским карактеристикама, али скреће пажњу на други макрорегион који се налази на периферији Евроазије. Ову област он назива римлендом (*rimland*), односно ободном земљом, а њена најважнија геостратегијска вредност је контактни карактер између копна и мора. Ова геостратегијски кључна област за задобијање глобалне доминације се налази, према његовој концепцији, између евроазијске копнене масе, (стожерне области) и периферне маритимне трасе.

Трећа посебна хипотеза

Геостратегијска концепција ваздушне моћи темељи своје учење на тези да ваздушна моћ има преимућства над поморском и копненом моћи. Ово геостратегијско учење уводи у стратегију и геостратегију трећу димензију моћи. Ваздушна моћ подразумева способност једне земље да оствари доминацију у ваздушном простору, чиме се стичу предуслови за реализацију њених одређених политичких, економски и војних циљева. Остваривање преимућства у ваздуху чини основну претпоставку за реализацију глобалне надмоћи.

Прва појединачна хипотеза

Настанак прве теорије о ваздушној моћи морао је да сачека развој техничких могућности за лет са справом тежом од ваздуха. Прву концепцију о ваздушној моћи написао је италијански генерал Ђулио Дует који је увидио потенцијал тог новог вида оружаних снага, иако су могућности ваздухопловства тога доба биле врло скромне. Дуетов начин закључивање је врло једноставан – главни инструмент за добијање рата јесте надмоћно ваздухопловство. Држава која претендује да буде велика сила мора да буде способна да оствари превласт у ваздуху.

Друга појединачна хипотеза

Учења о ваздушној моћи нашла су у периоду после Првог светског рата доста присталица. Један од њих је свакако Александар Северски, чији су радови извршили значајан утицај на развој геостратегијске доктрине о ваздушној моћи. Северски инсистира на пресудном утицају геофизичких карактеристика атмосфере, коју он дефинише као ваздушни океан (*air ocean*) и која постаје кључни медијум у којем треба стећи превласт. Без задобијања доминације у ваздуху не сме се ни сањати о покоравању противника. Поморска и копнена димензија моћи постају секундарне, сматра Северски. Према концепцији ваздушне моћи, од задобијања превласти над ваздухом изнад наше планете зависи управљање светом.

Четврта посебна хипотеза

Хладни рат је доба глобалног ривалства две суперсиле у којем је примарна била нуклеарна стратегија. Нуклеарна стратегија је по својој природи супротна класичним

геостратегијским учењима и употреби конвенционалног оружја. Ипак, класична геостратегијска учења остају релевантна и у добу развоја нуклеарне моћи, јер константе класичних учења не губе на својој геостратегијској вредности и појављују се у радовима најзначајнији аутора из периода Хладног рата. Релевантност класичних геостратегијских учења препознаје се кроз главне стратегијске идеје и концепције у овом периоду. Једна од најпознатијих концепција Хладног рата јесте стратегија обуздавања СССР од стране САД, која у целости одговара класичним учењима о глобалном сукобу поморске и копнене силе.

Прва појединачна хипотеза

Хладни рат је доба глобалног ривалства две суперсиле у којем је примарна била нуклеарна стратегија. Нуклеарна стратегија је по својој природи супротна класичним геостратегијским учењима и употреби конвенционалног оружја. Ипак, класична геостратегијска учења остају релевантна и у добу развоја нуклеарне моћи, јер константе класичних учења не губе на својој геостратегијској вредности и појављују се у радовима најзначајнији аутора из периода Хладног рата. Релевантност класичних геостратегијских учења препознаје се кроз главне стратегијске идеје и концепције у овом периоду. Једна од најпознатијих концепција Хладног рата јесте стратегија обуздавања СССР од стране САД, која у целости одговара класичним учењима о глобалном сукобу поморске и копнене силе.

Друга појединачна хипотеза

Крај Хладног рата донео је и промене у поретку геостратегијских идеја. Геостратегијска мисао у постхладноратовском периоду реafirмише класична учења о моћи. Нуклеарна стратегијска теорија губи на својој актуелности, а класична геостратегијска учења добијају поновно на релевантности. Остаје актуелна суштина ових доктрина по којима геопросторни чиниоци и данас значајно утичу на геостратегијска промишљања о моћи. Најутицајнији теоретичари на почетку 21. века актуелизују кроз своје радове класичне геостратегијске концепције о поморској, копненој и ваздушној моћи.

Трећа појединачна хипотеза

Савремене геополитичке теорије модификују улогу и значај геопросторног чиниоца у односу на класична геополитичка учења, али га ни у ком случају не игноришу. Актуелна разматрања о поморској моћи и поред глобализације савременог света не занемарују значај контроле над кључним поморским комуникацијама и геостратегијским тачкама. Данашња геостратегијска учења о ваздушној моћи и поред великих достигнућа у развоју ваздухопловства, и даље као примарни задатак разматрају остваривање превласти у ваздуху и извођење ваздушних удара по виталним тачкама политичке, економске и војне моћи непријатеља. Савремена доктрина копнене моћи и даље као основу свог учења има разматрања о доминацији у Евроазији, а то се најбоље види кроз радове најпознатијег живог стратега Збигњева Бжежинског.

4. Опис садржаја (структуре по поглављима) дисертације

Докторска дисертација кандидата мр Жељка Будимира састоји се поред увода, закључка и литературе од још пет поглавља.

У **уводном делу** рада дати су предмет и циљ дисертације, хипотезе које ће се доказивати или оповргавати у истраживању, методе које ће се примењивати те очекивани резултати и научни допринос.

Прво поглавље чији је наслов „Геополитика и геостратегија“ одређује нам заправо садржај појма и историјски развој геополитике и геостратегије као научне дисциплине. Поред наведеног историјског прегледа, кандидат посебну пажњу посвећује перспектива и правцима даљег развоја геополитичке и геостратегијске мисли.

У **другом поглављу** рада које носи наслов „Геостратегијска концепција поморске“ кандидат нас уводи у концепцију поморске моћи кроз учење Алфреда Мехена који утемељивач поморске стратегије, теорије које даје преимућство поморској моћи. Такође су детаљно описани и објашњени физичко–географски и друштвено–географски елементи поморске моћи.

Треће поглавље које је кандидат насловио као „Геостратегијска концепција копнене моћи“ за свој предмет има објашњење најважнији схватања класичне доктрине копнене моћи према учењу Хелфорда Макинтера и Николаса Спајкмана. У овом поглављу детаљно је описана и објашњена суштина учења Хелфорда Макинтера дата кроз Хартленд теорију, концепције тампон зона, средишњег океана и амфибијског тројства. Важан део овога поглавља представља истраживање учења Николаса Спајкмана који коригује Хартленд теорију геостратегијском концепцијом интегрисане моћи, према којој се географска основа копнене моћи налази у ободној зони Евроазије (Римленду).

У **четвртном поглављу** које је кандидат насловио „Геостратегијска концепција ваздушне моћи“ за свој предмет има опис и објашњење настанка учења о ваздушној моћи кроз радове генерала Ђулија Дуета и америчког теоретичара Александра Северског. Такође је детаљно описана схватање о преимућству ваздушне моћи кроз господарење у ваздуху, као и стратегијска концепција интегралног рата. Важан део поглавља односи се и на саму еманципацију концепције ваздушне моћи у геополитичким и геостратегијским теоријама.

Закључак дисертације представља сумирање свих резултата до којих се дошло током истраживања као и поновно разматрање на почетку постављених хипотеза.

5. Методе које су примењене у истраживању

У докторској дисертацији кандидат мр Жељко Будимир користи следеће методе:

Од основних научних метода, кандидат користи методе анализе и синтезе, индукције и дедукције, до апстракције и конкретизације, као и генерализације и специјализације.

Кад су у питању **основне синтетичке методе**, главни ослонац је на конкретизацији, генерализацији и индукцији као основним научним методама, при чему кандидат нарочито истиче парцијалну индукцију.

Што се тиче **општенаучних метода** у овом раду коришћене су хипотетичко-дедуктивна метода, метода моделовања, статистичка и компаративна метода. Имајући у виду упоредну анализу три класичне геополитичке теорије компаративна метода је нарочито била веома коришћена током самог истраживања.

Такође, поред већ набројаних метода везаних за политиколошка истраживања, а узимајући у обзир да се ради о мултидисциплинарном истраживању геополитичког и геостратегијског карактера, кандидат је користио и **географску, картографску и историјско-генетску методу**.

Извори података

У конкретном истраживању у складу са одређењем предмета истраживања, у циљу сакупљања података користила се анализа докумената као незаобилазна метода при сакупљању и обради података о прошлим, садашњим, али и будућим појавама које се могу јавити као предмет истраживања у оквиру политичких наука. Као основне технике користила се квантитативна и квалитативна анализа. Основне изворе података представљали су првенствено чланци, студије и књиге које се баве класичним геостратегијским теоријама. Поред наведених извора података, коришћени су и извори са интернета као и различити аудитивни, визуелни и аудио-визуелни извори података, будући да је у савременом технолошком добу доступност извора података како у штампаном тако и у другим облицима изузетно велика.

Од оперативних метода сакупљања података, кандидат нарочито издваја и користи **студију случаја и анализу садржаја**.

6. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Докторска дисертација мр Жељка Будимира испунила је постављена очекивања и остварила задате научне циљеве. Ваљаном аргументацијом постављене хипотезе у највећој мери су потврђене. Провером хипотеза кандидат је извео закључке које је сумирао у завршном поглављу рада. Знања до којих се дошло истраживањем могу бити употребљена

у сврху **верификације постојећих** или **доласка до нових сазнања** о утицају геопросторних чинилаца на класична геостратегијска учења о моћи.

Наиме, досадашње историјско искуство говори да класична геостратегијска учења истражују константе које имају ванвременски карактер. Ипак, динамичност савремених међународних односа, којима геостратегија као научна дисциплина свакако припада, не могу са сигурношћу да дозволе констатовање да неће бити промена и другачијих приступа када је у питању утицај геопросторних чинилаца на геостратегијске концепције. Међутим, ово истраживање пружа научни допринос доласком до већег степена сазнања управо о одређеним константама геополитичких и геостратегијских учења, које имају сталност и важност како у класичним тако и у савременим геостратегијским учењима о моћи. Имајући у виду значај класичних геостратегијских теорија као и реафирмацију ових учења у савременој геостратешкој мисли, њихово разумевање доприноси и већем разумевање међународних односа и политичких наука у целини. Прво поглавље рада било је посвећено управо овоме.

У трећем поглављу рада детаљно су анализирани елементе поморске моћи које је Алфред Мехен формулисао на основу историјске анализе успона и пада великих поморских сила. Анализиран је значај поморске стратегије, у чисто војно стратeгијском смислу, али и као инструмента за обезбеђење поморске трговине. Указано је на значај поморских база, односно, копна за поморску стратегију. Кандидат се осврнуо и на анализу стратегије „анаконде” као начина пројекције поморске моћи на евроазијски континент. Објашњено је такође колико су ти географски предуслови кредибилни данас, с обзиром на велики технолошки скок од времена када је то написано. Наглашен је значај поморских комуникација данас, када светска трговина у највећој мери зависи од поморског транспорта. Кандидат закључује да ти елементи и данас осигуравају основне предуслове за стицање поморске моћи, која се мора разумети као комплексна појава. Поморска моћ државе, поред природних услова (физичко-географских елемената) зависи и од материјално-техничких услова државе, као и од карактерологије њеног народа (друштвено-географских елемената). Разумевање и објашњење успона Народне Републике Кине може у великој мери бити јасније користећи матрицу дату у овом поглављу рада.

Четврто поглавље рада које се бави геостратегијском концепцијом копнене моћи даје кључни допринос у погледу Макиденеровог и Спајкмановог схватања копнене моћи. Анализиране су три верзије Хартленд теорије које су изнесене 1904., 1919. и 1943. године, и може се рећи, да сва три приступа одговарају истој доктрини копнене моћи, и да су дораде биле само одговор на промене геостратешке околности. Кандидат закључује да је Хартленд теорија прошла тест времена, и да ни једна од стратешких категорија ове теорије није оповргнута. Ово је нарочито важно да се подвуче, јер је ова теорија највише критикована у историји геополитике. Такође, Хартленд теорија је најчешће коришћен модел за настанак нових геополитичких концепција, које се не морају у потпуности поклапати са њеним системом. Изрази које је Макиндер развио у својим радовима спадају у класичне геополитичке термине који се више не доводе у питање. Хартленд теорија је за време Хладног рата реафирмисана у делима Колина Греја, Џефри Слоана, а Збињева Бжежински је у књизи *Велика шаховска табла* поново „разиграо“ Макиндерове геополитичке принципе. У неокласичној геополитици, Хартленд теорија је основни систем

у чију матрицу се стављају нове геополитичке околности. Другим речима, ни данашњи свет није могуће разумети без употребе ове теорије. Други важан допринос овог дела дисертације је упознавање и актуелизовање концепције „Римленда“ у учењу Николаса Спајкмана. По кандидату, Спајкман је био велики заговорник глобалне равнотеже снаге, а геостратегија контроле Римленда је требала да Стари Свет држи у равнотежи. Данас је геостратешки значај Римленда за Сједињене Државе већи него раније јер се управо из ове области појављује Кина као највећи ривал америчкој глобалној доминацији.

Пето поглавље рада бави се геостратегијском концепцијом ваздушне моћи и овде колега Будимир даје дубоке увиде у учење тројице најпознатијих припадника ове геополитичке школе, италијанског генерала Ђулија Дуета, американца Вилијама Б. Мичела и Александра де Северског. У раду је посебна пажња посвећена утицају учења Дуета, Мичела и Северског на савремену доктрину ваздушне моћи. Ера класичне доктрине ваздушне моћи се завршава са након нуклеарног напада на Јапан. Атомска бомба је променила суштину схватања рата, а ваздухопловство је задржало стратегијску улогу као главно средства испоруке нуклеарног оружја, све до појаве балистичких пројектила. Међутим, стратешки бомбардер је још увек главни носилац стратешке ватрене моћи авијације, било да је опремљен конвенционалним или нуклеарним оружјем. Кандидат, указује да стратешки принципи употребе (конвенционалне) ваздушне моћи након Друго светског рата рата и даље у великој мери следе учење класичних теоретичара.

Геопросторни чинилац у класичним геополитичким учењима има улогу кључне детерминанте, око које су се формирале концепције о поморској, копненој или ваздушној моћи. Поред технолошког напретка и великих техничких иновација, не може се занемарити суштински моменат у овим теоријама, а то је географска средина у којој људи живе, државе постоје, воде спољну политику и ратове. Ипак, за теоретичаре и њихове радове који су истраживани у овој дисертацији, можемо рећи да геопросторни чинилац нису посматрали као апсолутни и потпуно доминирајући фактор, и зато ова учења (анализирани радови) не могу да се третирају као геодетерминистичка, јер у њима, ипак, главну иницијативу имају људска друштва, односно сâм човек. Дубоки увиди које колега Будимир даје у класична геополитичка учења пресатављају важан научни допринос и разумевању света у којем данас живимо будући да геополитика није изгубила на значају.

7. Закључак

1. На основу изведеног истраживања, може се тврдити да је кандидат показао смисао за научно-истраживачки рад и продубљено разумевање геопросторног чиниоца у класичним геополитичким учењима. Одабрана тема докторске дисертације је актуелна, научно потребна, друштвено оправдана и у складу је са до сада показаним научним интересовањем, способностима кандидата Жељка Будимира и његовим професионалним опредељењем. Она представља самосталан истраживачки рад о месту и улози геопросторног чиниоца у класичним геополитичким учењима те њихове примене у савременим геополитичким и геостратешким пројекцијама великих сила.

2. У дисертацији је приметна амбиција кандидата, како у погледу научних циљева (заступљеност сва три циља – дескрипције, објашњења, предвиђања), тако и у погледу схватања друштвене потребе да се истражи предмет дисертације. Реч је о изузетно актуелном истраживању које може бити од научне и шире друштвене користи и подстицај за даља научна истраживања геополитике и геостратегије.

3. Структура садржаја дисертације поштује принципе општости и конкретизације истраживања и начела прецизности, реалности и ограничења. Она омогућава свођење предмета истраживања у научно прихватљиве оквире за спознају и одређење појава, и приказ резултата истраживања. Садржај предмета дисертације је правилно структуриран, те омогућава реализацију постављених циљева.

4. Приложена литература дала је веома добру грађу за израду докторске дисертације, те учвршћује закључак Комисије о свеобухватно исправној методолошкој усмерености кандидата.

5. Постигнути резултати истраживања кандидата мр Жељка Будимира представљају драгоцен, изузетан допринос, како у смислу ваљаног обухвата теме, тако и у стварању могућности њеног даљег и још дубљег сагледавања.

Анализом и критичком оценом докторске дисертације, Комисија закључује да је дисертација мр Жељка Будимира написана у складу са усвојеном пријавом и одобрењем Наставно-научног већа Факултета политичких наука Универзитета у Београду.

На основу укупне и критичке оцене садржаја докторске дисертације, чланови Комисије оцењују да докторска дисертација кандидата мр Жељка Будимира представља самостално научно дело, па су се у складу са тим стекли сви неопходни услови за њену јавну одбрану.

У Београду, 02. 03. 2020. године

Комисија:

1. проф. др Радмила Накарада, члан

2. др Миломир Степић, члан

3. проф. др Драган Р. Симић, ментор